

322(477.43/.44)"19"

Добіжа Василь Валерійович

(Вінниця)

Колесник Олександр Володимирович

(Вінниця)

АНТИЦЕРКОВНІ КАМΠΑНИЇ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОДІЛЛІ

В даній статті на основі архівних джерел та наукової літератури будуть аналізуватися актуальні питання церковного устрою в Україні і зокрема на Поділлі. Досліджуватимуться проблеми повсякденного життя подільських священників. Розглядаються особливості релігійного світогляду в умовах комуністичної модернізації суспільного життя. Висвітлюватимуться головні етапи державно-церковних відносин періоду 20 - 30-х рр. минулого століття. Відзначено, що релігійно-суспільні процеси відбувалися в рамках ідеї відокремлення церкви від держави. Доведено, що в основу комуністичної модернізації відносин з церквою було покладено усунення її з усіх сфер суспільного життя будь - якими методами.

***Ключові слова:** Держава, політичний терор, репресії, антирелігійна політика, церква, руйнація, влада, духовенство.*

Постановка проблеми. На даний момент релігійна ситуація в Україні є досить суперечливою. Вона залежить від цілого ряду явищ та міжконфесійного протистояння в середині країни, від історичної інерції традиційних форм церковного життя та становлення модерних інституцій, що зумовлені незалежністю нашої держави, а також духовними цінностями що формувалися століттями. З огляду на вище сказане, важливо з'ясувати історичні передумови зародження міжконфесійних конфліктів та роль у них органів влади. З 20-х рр. минулого століття фактично не змінився регіонально визначений характер розповсюдження в державі православних конфесій. Відмінності між сходом і заходом, «поліцерковність православ'я» перетворюється на чинник регіоналізації країни, що досить явно проявилось в останні роки незалежності нашої держави.

Вочевидь, об'єднання православних може відбутися лише на засадах церковної солідарності без визначальної ролі етнічного, мовно-культурного чи політичного компонентів. Тому розгляд історичного досвіду комуністичної модернізації релігійного життя у 20 - 30 рр. ХХ ст. на Поділлі, яке вирізнялося національним складом населення і наявністю поліконфесійних громад, є актуальним на даний момент.

Аналіз актуальних досліджень. Перші вагомі наукові доробки з даної проблеми з'явилися в останні роки існування Радянського Союзу, тому на них ще відчутно лежить вплив і рамки тієї системи і епохи, а це відповідно відобразилося на вивченні питання в цілому. Одним із перших підняв дане питання Воронин О. [1], та Костичкіна З. [2]. Істотним недоліком праць із даної теми є суб'єктивний характер, нестримне прагнення авторів показати провідну роль партії та правильність здійснюваної нею політики стосовно розколу церкви.

Після здобуття Україною незалежності дане питання досить часто почалося підніматися і висвітлювалося в роботах таких істориків як: А. Киридон [3], В. Пашенка [4], О. Тригуба [5], саме вони заклали ґрунтовні засади і нові методологічні підходи до вивчення освітлюваних подій. Науковий доробок за останній час є основою для необхідного дослідницького переходу від з'ясування статусу церков до висвітлення процесу їх нищівного і безбожницького руйнування. В контексті вивчення даної проблеми актуальні будуть наукові здобутки Галамай О. М. [6], [7], яка формує інтерес до висвітлення даного питання. Деякі аспекти релігійного минулого міста Вінниці і повсякденного життя церковнослужителів піднімали у своїх працях Жилюк С. І. [8] та Зінченко А. Л. [9].

Вагомий внесок зробили такі історики як: О. Нестуля [10], та В. Силантьєв [11], які заклали ґрунтовні засади і нові методологічні підходи до вивчення статусу церков у радянській державі, і зокрема на Поділлі.

Великий пласт інформації з даної проблеми можна почерпнути у працях Т. Савчук: [12], [13], [14], не можна оминати увагою колективну монографію під редакцією С. Кульчицького [15], який разом з колективом авторів висвітлював

зазначену проблематику, і не згадати монографію за ред. В. С. Калюжного [16], які на двох заклали концептуальні засади і нові методологічні підходи до вивчення цього питання. Науковий доробок за останні десятиліття є основою для необхідного дослідницького розуміння повсякденного життя духовенства. Цікавою в цьому плані є дисертаційна робота Т. Бобко [17], в якій дослідник формує інтерес до висвітлення нищівного процесу «викорінення» релігії.

Проте ґрунтовний аналіз існуючої літератури дозволяє стверджувати, що дане питання ще не достатньо висвітлене, а окремі його моменти залишились поза увагою дослідників і потребують детального вивчення.

Метою даної статті буде спроба аналізу і класифікації джерел, які дозволять нам відтворити об'єктивну картину розвитку православної церкви на території Поділля, проаналізувати певні закономірності особливостей адміністративно – правового впливу влади на релігійні конфесії, організації та суспільство в міжвоєнний період, які були направлені на підрив економічної основи діяльності релігійних громад у радянській державі.

Виклад основного матеріалу. Характер державно-церковних відносин не був стабільним впродовж майже всього ХХ – го століття. Відповідно в розвитку державної політики щодо релігії і церкви можна простежити певні етапи, обумовлені як внутрішньополітичним розвитком держави, так і зовнішньополітичними чинниками та станом розвитку суспільства, органічною складовою якого була церква: 1917-1920, 1921-1928, 1929-1938, 1939-1943, 1943-1948, 1948-1953, 1953-1958, 1958-1964, 1964-1988, 1988-1991. Детально зупинимося на вивченні та аналізі перших трьох періодів, під час яких і проявився весь характер комуністичної влади та було покладено завдання витіснення церкви з усіх сфер суспільного життя будь-якими засобами.

Юридичним підґрунтям партійно-державної політики по відношенню до релігії, віруючих, церкви став декрет Раднаркому РСФРР, що датований 23 січня 1918 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви». Його зміст майже повністю було продубльовано у декреті Тимчасового робітничо - селянського уряду України від 22 січня 1919 р [9, с. 114].

Для об'єктивності висвітлення даної проблеми потрібно зазначити, що спочатку і радянська влада, і церква ще намагалися шукати компроміси, шляхи виходу з проблемних питань, чимало яких конструктивно вирішувалося Радою народних комісарів. Діяв також Всеукраїнський комітет з охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМіС), який проводив плідну роботу у справі збереження пам'яток культового походження [18, с.162].

Впровадження декрету про відокремлення церкви від держави й школи від церкви потребувало налагодження відповідного механізму, складовими якого стали комуністична партія, ВУЦВК, НКВС, ДПУ, а також ряд громадських організацій, які на практиці втілювали політику державно-партійного керівництва. Пріоритет у визначенні масштабних завдань радянського будівництва належав Комуністичній партії (як РКП(б) - ВКП(б) - КПРС, так і її філіалам, одним із яких була КП(б)У) - КПУ). Вона ж визначала або формувала відповідні органи для реалізації окреслених завдань. Попри наявність у лавах партійно-державних функціонерів розходжень щодо різного бачення темпів і методів антирелігійної і антицерковної боротьби, стратегічна мета визначалася спільно й була однозначною: цілковита ліквідація релігії і церкви. Звідси випливали сутність ідеологічно сформульованих партійно-державних постулатів щодо релігійного питання: несумісність марксизму-ленінізму і релігії; підпорядкування боротьби з релігією завданням, що зводяться до побудови комунізму; забезпечення свободи совісті задля утвердження єдності трудящих (віруючих і невіруючих) у боротьбі проти імперіалізму, за мир, демократію і соціалізм; формування наукового світогляду і подолання релігійних пережитків [19, с. 74].

Радянському керівництву «вкрай» потрібні були такі дії, тому що в умовах формування тоталітарного суспільства, монолітного й уніфікованого, церква, як носій альтернативного варіанту існування, становила очевидну загрозу владі і підлягала, таким чином, витісненню з суспільного життя.

Цей принцип набув подальшого розвитку в наступному законодавстві, зокрема його збережено і в Адміністративному кодексі УСРР 1927 р. За декретом

РСФРР церква була позбавлена статусу юридичної особи. В Україні релігійні громади де-юре деякий час ще мали таке право, але воно було скасоване рішенням ЦК КП(б)У від 1 серпня 1920 р. «Про узгодження законодавчої практики УСРР і РСФРР з питань відокремлення Церкви від держави». Відтак, релігійні організації не могли виступати в суді як позивачі або відповідачі, втрачали право укладати угоди й набувати майнові права. Угоди про наймання півчих, ремонтні роботи, постачання дров тощо мали укладати лише члени релігійної громади. Усе майно церковних громад («культове майно») в УРСР проголошувалось народною власністю. Релігійні організації не мали права займатися освітньою та благодійною діяльністю. Ведення запису актів громадянського стану цілком переходило під юрисдикцію держави [20, с. 96]. Цей наказ дублювався обов'язковою постановою №337 Подільського губернського виконкому, який проголошував: «Священнослужителям усіх релігійних культів ... категорично забороняється здійснювати обряди хрещення, поховання та шлюбу без подання зацікавленими у цьому громадянами відповідних документів із підвідділів РАЦСів» [21, арк. 43]. Метричні книги вилучалися із церков [22, арк.47].

Отже, ця ідеологічна концепція дозволяла тоталітарному режимові маневрувати, діяти, так би мовити, діалектично і диференційовано: релігія оголошувалася антинауковим світоглядом, а відтак боротьба з нею – безкомпромісною. Більшовицька держава чітко визначила власні світоглядні норми, а надалі розпочала відсікання будь-яких відхилень від них. Проблеми відносин держави і церкви підпорядковувалися більшовицькою владою вирішенню більш масштабного завдання – побудові комуністичного суспільства і формуванню «нової» радянської людини [19, с. 74].

Цілеспрямована і систематична реалізація антирелігійної політики радянської влади розпочалася в Україні після закінчення громадянської війни. 1 червня 1921 р. у складі Наркомату юстиції УРСР був створений «ліквідаційний відділ». Постановою ВУЦВК від 6 вересня 1922 р. відділ було передано до Наркомату внутрішніх справ (НКВС) [23, арк. 19].

Спеціальна комісія ЦК КП/б/У визначила, що ліквідаційний відділ діятиме «на підставі загальних директив щодо церковної політики, одержаних від ЦК КП/б/У». Постановою ВУЦВК від 6 вересня 1922 р. цей відділ, його місцеві організації разом із штатами та коштами на їх утримання було передано до Наркомату внутрішніх справ (НКВС). У губерніях (з утворенням округ – в округах) і районах цими питаннями займалися місцеві адміністративні відділи.

Циркуляр НКВС від 21 жовтня 1921 р. вимагав створення губернських ліквідкомів у справах відокремлення Церкви від держави. Їх головне завдання щодо церкви пов'язується зі словом «ліквідація». Циркуляром Подільського губвиконкому від 24 листопада 1921 р. вимагалось негайно утворити повітові ліквідкомісії, їх головою мав бути обов'язково зав. повітовим адмінвідділом, членами: від ГПУ – заступник начальника ГПУ і голова особливої сесії Народного суду або один із суддів з повітового міста. У штаті мало бути два секретарі. Таким чином, усі церковні справи вирішувалися в системі карально - міліційних органів. Ті самі циркуляри наказували з'ясувати «чи відібрана земля й капітали у церков, костьолів і духівництва», встановити кількість відібраного майна, з'ясувати кількість молитовних будинків усіх культів і встановити, яка кількість із них закрита. Особливо наказувалося перевірити, «чи закриті добродійницькі, просвітницькі та інші їм подібні релігійні об'єднання». Церковні будівлі й майно протягом двотижневого терміну підлягали обов'язковому страхуванню, ухилення від якого тягло певну відповідальність. На віруючих і духівництво насувався ідеологізований поліцейський режим [24, с. 64 – 65].

Законодавчі акти радянської влади з самого початку практично виключали духовенство та церковні організації із громадсько-політичного життя. Про трагічне і не людське становище православних духовних осіб засвідчує циркуляр наркома юстиції УРСР С. Буздаліна від 30.IX.1921 р.: «Монахи, священники, диякони, ксьондзи, пастори, равини, мулли та інші представники духовенства є суспільними паразитами» [25, с. 45].

Християнська віра розцінювалася більшовиками, як спокійне, безтурботне, а головне вигідне існування: «...усі ці одиниці уявляють себе мучеників за віру

Христову й роблять усе можливе, щоби в ім'я цієї Христової віри забезпечити собі спокійне та вигідне життя, а тому й зовсім ясно, що вони не можуть виказуватися приязно про теперішні порядки». Про таке святотатство могли говорити люди далекі від розуміння облаштування внутрішнього життя православних монастирів, і особливо старообрядських, де ченці не бачили не те, що спокійного, а нормованого життя. Адже більшу частину вони проводили в молитві, при цьому притримуючись старого закону під час богослужінь, ченцям доводилося виконувати по декілька сотень, а то і тисяч, не поясних, а земних поклонів, і це при постійному пості та обмеженні в земних благах [26, с. 13].

Влада ставила перепони і в будівництві храмів. Так, у таємній інструкції Подільського губвиконкому ще від 30 червня 1921 р. окружним адмінвідділам заборонялося реєструвати нову релігійну громаду, якщо в її розпорядженні не було спеціального молитовного будинку.

Зрозуміло, що на «лояльні» конфесії це положення не поширювалося. «Не слід давати дозволів на побудову недокінчених молитовних будинків, так само як і на спорудження нових, – зазначалося у тій же інструкції. А також, не належить дозволяти скликання для таких цілей будь-яких спеціальних зборів, щоб попередити можливі щодо цього заходи (клопотання) віруючих. Не слід дозволяти релігійним громадам заготовляти будівельні матеріали, а потрібно стежити за їхньою роботою по збиранню й витрачання коштів, зобов'язуючи їх робити грошові й матеріальні звіти». Про яке «відокремлення» церкви від держави може йти мова за таких умов? Разом із тим релігійні громади мали ремонтувати (і то терміново) старі молитовні будинки. «На випадок, коли релігійна громада не почне в зазначений строк поправки, молитовний будинок слід закрити», – вказувала інструкція. На практиці вимога вчасного ремонту останніх якраз і використовувалася як формальний привід для розриву угоди з громадою про надання їй храму, а відтак, і для закриття самої громади. Варто пригадати величезну кількість зруйнованих і занедбаних храмів,

щоб збагнути справжню суть такої «турботи» про ремонт молитовних будинків [9, с. 109].

«Ідеологом» втілення даної політики стала Всеросійська надзвичайна комісія у боротьбі з контрреволюцією. Голова цієї комісії Фелікс Дзержинський підкреслював, що саме цей каральний орган повинен відігравати провідну роль у руйнуванні церкви. Як він сам зазначав: «Церква розвалюється, і цьому процесу потрібно посприяти, але в жодному разі не відроджувати її в оновленій формі. Тому церковну політику розвалювання церкви повинна вести ВНК (рос. ВЧК), а не будь – хто інший. Офіційні чи напівофіційні відносини партії з попами недопустимі. Наша ставка робиться на комунізм, а не на релігію. Діяти повинна лише ВНК «з єдиною метою розкладання духовенства. Зв'язок, який би він не був, з попами інших національностей кине на партію тінь...» [27, с. 24]

Намагаючись знищити Церкву взагалі, правляча партія для найскорішого досягнення мети робила все, аби розколоти церкву як єдиний організм. І тому, ухвалою політбюро ЦК КПБУ від 13 лютого 1922 р. було взято курс на розпалювання міжконфесійних чвар на Україні. Органом, який мав провести в життя це рішення, стало ГПУ. Йому ставилось завдання «посилити роботу щодо ліквідації церковної контрреволюції, продовжуючи загострювати відносини між ворогуючими церковниками». Планувалось натравлювати одна на одну УАПЦ та РПЦ.

ГПУ почало систематично втручатись в релігійне життя, про що свідчать секретні звіти цього карально-провокаційного органу: «Починаючи з кінця 1922р., коли автокефалія вела посилену боротьбу з екзархістами, секретною групою подільського ГПУ використовувався антагонізм обох течій з метою натравлення однієї на іншу аж до влаштування церковних скандалів і мордобою, що, без сумніву, відштовхувало масу віруючих» [24, с. 65 – 66.].

Недарма в своєму таємному повідомленні датованому 19 березням 1922 роком Ленін писав своєму соратнику та однодумцю Феліксу Дзержинському: «Чем большее число представителей реакционной буржуазии и реакционного духовенства удастся нам по этому поводу расстрелять, тем лучше. Надо именно

теперь проучить эту публику так, чтобы на несколько десятков лет ни о каком сопротивлении они не смели и думать» [28, с. 97].

Така позиція В. І. Леніна не є дивною чи незбагненою, адже він сам висунув відповідний і єдиний моральний імператив – моральне все те, що служить руйнуванню старого, експлуатованого суспільства і сприяє будівництву нового, комуністичного суспільства [29, с. 100].

Аналізуючи дану ситуацію швейцарський дослідник Герд Штриккер писав: «Більшовики поєднали свою боротьбу за владу й знищення старого ладу з боротьбою проти Російської православної церкви, яка для прибічників діалектичного та історичного матеріалізму була «апріорі» ідеологічним супротивником, і яку треба було зруйнувати й знищити насамперед, так як вона й після революції, будучи інституційною частиною царської Росії, рішуче захищала старий лад» [30, с. 37].

Такого роду «невтручання» бачимо й у ставленні до благодійних товариств. Наприклад, у лютому 1923 р. автокефальна громада у м. Вінниці при Вознесенській церкві подала до реєстрації свій статут, в якому був записаний пункт про її добродійну організацію. У цьому їй категорично відмовили, цей пункт належало «викинути цілком». Мотивувалося це тим, що в Радянській республіці неприпустимі приватні добродійні організації за доглядом інвалідів, хворих і т.д., адже цим відають відповідні державні установи [9, с. 110].

Зрозуміло, що на фоні цих обмежень і утисків почали відбуватися виступи та повстання, тому вже 5 травня 1923 р. на засіданні антирелігійної комісії при агітаційно-пропагандистському відділі ЦК РКП(б) П. Смідовичу було доручено підготувати по лінії ВЦВК документ, який би зобов'язував більш уважно підходити до проблеми закриття церков. У липні 1923 р. на засіданні Оргбюро ЦК РКП(б) розглядалося питання про порушення партійних директив щодо антирелігійної пропаганди, а 16 серпня на місця було надіслано циркуляр ЦК «Про ставлення до релігійних організацій». У ньому різкій критиці були піддані деякі партійні й радянські організації, що санкціонували протизаконне зачинення церков і молитовних будинків.

Значну увагу цим проблемам приділяв ЦК КП(б)У. Жовтневий (1922 р.) Пленум ЦК КП(б)У, VII її конференція (квітень 1923 р.) у своїх рішеннях вказали на необхідність додержання певної обережності в процесі проведення антирелігійної пропаганди, невтручання у справи релігійних громад. «Було б помилково вважати,- пояснював у циркулярному листі всім виконкомом місцевих Рад Г. Петровський (1923 р.), – що релігія може бути викорінена засобами насильства, навпаки, всіляке насильство над релігійними переконаннями віруючих призводить лише до збудження релігійного фанатизму. Ні, для визволення пролетаріату від релігійних пут необхідна довга культурна робота по перевихованню мас» [31, с. 128].

22 червня пленум ЦК КП(б)У ухвалив «Тези з антирелігійної пропаганди», тому відповідна робота з руйнування церкви посилилась, а отже 1923 рік можна віднести до початку другого періоду антирелігійного руху. У тезах зазначалося, що розвиток революції та безперервна кампанія проти релігії сприяли «величезним позитивним зрушенням у свідомості народних мас та величезним перемогам на антирелігійному фронті». З іншого боку, «закриття церков, зняття дзвонів, податки на церкву і церковні землі, не передбачені законодавством, і цілий ряд грубих адміністративних заходів впливу викликали ексцеси, спрямовані проти дій і позиції влади». В низці губерній до 1923 р. незважаючи на попередні циркуляри подібного змісту, антирелігійна робота здійснювалась кустарно і не давала потрібних для діючої влади результатів [9, с.106].

Керівництво церкви в центрі і на місцях неодноразово зверталось до більшовиків, викриваючи терор, репресії, закликаючи її у будь-якому випадку пом'якшити свою політику. Одночасно церква відмовилася від прямої підтримки політичної антибільшовицької течії, вважаючи своєю головною місією проповідання миру і єдності людей. Саме тому, ще під час громадянської війни, церква зайняла нейтральну позицію. Православна церква офіційно не підтримувала ні «білих», ні «червоних». Незважаючи на це, більшовицька влада продовжувала наступ на церкву, маючи на меті якщо не знищити її зовсім, то принаймні звести нанівець вплив на маси населення в наступні роки [29, с. 101].

Починаючи з другої половини 1920-х років спостерігалася активізація наступу держави на всі без винятку православні конфесії, зникло «загравання», переважно застосовувалися методи адміністративного і силового тиску.

Умови життя для духівництва і вірян також невпинно погіршувалися. Влада, організовуючи збір підписних листів на закриття церков, зняття дзвонів, вдавалася до грубого тиску і фальсифікацій, використовували морально спустошених людей, ласих задарма попиячити. Під час служб Божих, особливо вечірніх чи всеношних проти Великодня, п'яні ватаги разом з комуністами та комсомольцями вводили під дверима церков п'яні оргії, горлали до хрипоті, танцювали дикі танці, вигукували непристойні слова на адресу Бога, Церкви та священників.

Непосильні податки, штрафи за їх несплату, конфіскації майна, ізолювання священників від люду, зривання хрестів, спалювання церковних книжок, плюндрування останків похованих в церковних огорожах та склепіннях – це була картина жаху, картина перемоги зла над добром [24, с. 71].

Однак радянська влада не зупинялася на досягнутому і вдавалася до різних засобів, які підривали авторитет церкви. Зокрема для зменшення кількості прогулів учнями в дні релігійних свят та в неділю проводились заняття [32, с. 116].

Крім загальних антирелігійних заходів, радянська влада обмежувала права самих священнослужителів – вони були позбавлені права голосу. У матеріалах перевиборів до сілрад 1928 р зазначалось, що всього, позбавлених права голосу по 14 районах Вінницького округу, – 20 000 чоловік, в минулому році – 9000. Збільшення кількості позбавлених права голосу відбулося за рахунок наступних груп а) торговців, б) служителів культу, в) колишніх петлюрівців та ін.. [33, Арк. 19].

Однак «вирішальний штурм» церкви було розпочато в 1929 р., а розорення її досягло апогею наприкінці 1929 – в перші місяці 1930 рр. Священиків виселяли, церковні і релігійні споруди руйнували, переобладнували на культосвітні установи або, що ще гірше, під господарські потреби, дзвони скидали й передавали на промислову переплавку. Суцільним потоком йшли

повідомлення про закриття церков. В 1929 р. була видана навіть директива Вінницького окружного комітету КП(б)У «Про порядок закриття церков та молитовних будинків». В ній зокрема говорилося:

1. Провести широку роз'яснювальну роботу в масах.
2. Підготовча робота повинна мати своїм наслідком протокольні постанови з переліком всіх присутніх.
3. Постанова про закриття буде законною лише тоді, коли за закриття буде подано голоси 85% населення даного населеного пункту чи району обслуговування даної церкви [34, с. 151].

У жовтні 1935 р. Вінницьким облвиконкомом було видано постанову, що встановлювала порядок знесення хрестів, капличок, що стояли на перехрестях та дорогах. Це стало поштовхом для масового нищення історичних пам'яток, яких було у Вінницькій області понад 6000 [24, с. 73].

Окрім того, частим поїздкам до друзів та знайомих духовенству заважали існуючі правила реєстрації. У таємних циркулярах НКВС чітко називалася мета запровадження обліку та реєстрації духовенства: «проводити справжній, постійний контроль за службовцями культу». Влада втручалася в приватне життя, регламентуючи умови перебування в тій чи іншій місцевості. Зокрема, священник, знаходячись у когось в гостях на прикордонні, не міг залишитися на ніч без дозволу місцевого ДПУ. Д. Галевич, подільський протоієрей, через те, що не мав такого дозволу, змушений був повернутися додому до заходу сонця, так і не побувавши у свого смертельно хворого брата. Вдруге приїхавши в Ямпіль провідати брата, він відразу направився до ДПУ. Однак йому знову заборонили переночувати, оскільки не було дозволу з окружного ДПУ. Навіть в день похорону священник виїхав додому ще до заходу сонця. Випадок, що стався з Д. Галевичем, наочно демонструє залежність особистого життя людини від політичної системи [35, с. 57].

Документи, які зберігаються в Державному архіві Вінницької області, свідчать про активну антирелігійну роботу силами партійних та комсомольських організацій разом із «Спілкою безвірників» та профспілками.

З метою активізації антирелігійної роботи серед населення була створена Спілка войовничих безвірників (СВБ). До складу місцевих осередків СВБ записувались не тільки партійні та радянські працівники, а й представники інтелігенції – викладачі і вчителі. Через них радянська влада намагалась до своєї атеїстичної ідеології залучати дітей. Плануючи роботу на 1933 р., обласне бюро СВБ ставило завдання залучити до безвірницьких організацій 400 тисяч робітників, колгоспників, молоді та дітей шкільного віку.

Записуючи подолян до таких атеїстичних товариств, влада сподівалась назавжди відвернути людей від віри та церкви [36. Арк. 3].

Так, на Вінниччині були створені обласний, районні та місцеві товариства «Безвірників». Проведення атеїстичної роботи покладалось на безвірницькі гуртки, які діяли при колбудах, школах, колгоспах, кустпромартілях та інших організаціях. Пришвидшити роботу по створенню на місцях осередків СВБ вимагала постанова секретаріату обкому КП(б)У від 16 серпня 1932 року. За зволікання в проведенні такої роботи піддавались критиці партійні комітети Літинського, Тульчинського, Козятинського та Славутського районів.

В результаті на середину 30-х років в районах області діяло 1057 осередків СВБ, які нараховували 26908 членів. До складу осередків записували членів партії більшовиків та комсомольських організацій, працівників сільських рад, культосвітніх закладів, агрономів, вчителів, лікарів та інших активістів. Члени антирелігійних товариств поширювали агітаційні листки та антирелігійну літературу, проводили бесіди з місцевими жителями, організовували читання газети «Безбожник», проголошували доповіді. Для населення читались лекції «Жінка та релігія», «Оборона СРСР та релігія», «Походження і класова суть пасхи», «Релігія на службі фашизму» [37, с. 231].

Під час цих кампаній передбачалися атеїстичні бесіди на підприємствах, масові вечірki у клубах, школах, масова художня антирелігійна робота на селі [38. Арк. 10].

Не варто зайвий раз акцентувати увагу на реакції партійних органів стосовно виконання релігійних обрядів своїми колегами. Беззаперечним є той

факт, що їх виключали з партії, нерідко це перетворювалось у справжню людську трагедію Так, робітник депо ст. Жмеринка Василь Жаворонок після вінчання у церкві покінчив життя самогубством [7, с. 83].

На той час у системі інтеграторів тогочасного суспільства надзвичайну питому вагу мала ідеологія. Особливого значення партійно-державне керівництво надавало налагодженню системи антирелігійної пропаганди. Вона була складовою не тільки механізму регулювання державно-церковних відносин, але й невід'ємною частиною атеїзації суспільства, курсу на витіснення атеїстично-ідеологічної альтернативи. Одним із інструментів масованого наступу на релігію були антицерковні кампанії, характер яких визначали конкретні акценти: кампанії по вилученню церковних цінностей, ліквідація церковних «чудес», закриття монастирів, антиріздв'яні, антипасхальні, по зняттю церковних дзвонів, хлібозаготівель тощо [19, с. 76].

Висновки. Перегляд процесів регулювання та методів роботи комуністичної партії дає нам можливість дослідити весь арсенал засобів і характер відносин правлячих кіл і духовенства, зокрема в період 1920-1930-х років минулого століття, а саме: нівелювання церкви як юридичної особи; пошук матеріальної вигоди (незаконне і аморальне вилучення коштовностей, дорогоцінних речей, релігійних споруд, непосильне оподаткування служителів Бога, обов'язкове страхування релігійних споруд і т.д.); проведення масових розстрілів духовенства та вірян; роз'єднання існуючих церковних організацій, сприяння розколів церковних організацій, всебічна допомога опозиційних до найсильнішої православної конфесії рухів; сприяння розбрату між служителями культу та вірянами, знеславлювання та пошук компроматів на священників; втілення ідеї тотальних репресій та підкорення духовенства силовим способом; повна заборона будь-якої освіти отриманої за допомогою представників культу; заборона духовенству приймати участь в громадському житті суспільства тощо.

Це все форми тиску на церкву Поділля у 20-х роках ХХ ст. відзначалися грубістю, брутальністю та постійним ігноруванням законів та моралі, адже в комуністів була одна ціль – всебічне поглинання релігії та викорінення її зі

свідомості людини, а відбувалося це все за допомогою самоуправства, ідеологічного тиску та найчастіше найганебнішим способом: «кровавим, безбожним терором».

Список використаних джерел та літератури:

1. Воронін О. Коротка історія Української православної церкви / О. Воронін. – Саунт Баунт Брук, 1989. – 98 с.
2. Костичкіна З. Ф. Роль безпартійних конференцій у політичному вихованні трудящих національних меншостей України в 1921 – 1945 рр. / З. Ф. Костичкіна // Укр. іст. Журн. – 1967. – № 6. – С. 31–37.
3. Киридон А. М. Час випробувань: Держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917-1930-х років / А. М. Киридон. – Т., 2005. – 216 с.
4. Пащенко В. О. Боротьба з «опіумом для народу» чи злочин проти пам'яті? В. О. Пащенко // Православ'я і культура: історія і сучасність. — Полтава. – 1994. – С. 10–12
5. Тригуб О. П. Розгром української церковної опозиції в Російській православної церкві (1922 –1939 рр.) Монографія / Олександр Петрович Тригуб. – Миколаїв: ТОВ «Фірма Іліон», 2009. – 312 с.
6. Галамай О. Православ'я на Поділлі у 20-х рр. ХХ ст. / О. Галамай. – Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. – Серія: Історія. – Вип. V. – Вінниця. – 2002. – С. 94–98.
7. Галамай О. «Реалізація політики відокремлення церкви від держави у 20-х рр. ХХ ст. на Поділлі» / О. Галамай. – Наукові записки ВДПУ. – вип. 3. – 2001. – С.81–84.
8. Жилюк С. І. Обновленська церква в Україні (1922-1928).: монографія / С. І. Жилюк. – Рівне: РДГУ, 2004. – 384 с.
9. Зінченко А. Чи була відокремлена церква від держави у 20-ті роки? / А. Зінченко. – Український історичний журнал. – 1992 . – № 1. – С. 104 –114.

10. Нестуля О. О. Доля церковної старовини в Україні. 1917 – 1941 рр. / Олексій Олексійович Нестуля. – К. : Інститут історії України НАН України, 1995. – Ч. 1: 1917 р. - середина 20-х рр. – 280 с.
11. Силантьєв В. И. Большевики и православная церковь на Украине в 20-е гг. / Владимир Иванович Силантьев. – Харьков: Харьк. гос. политех. ун-т, 1998. – 232 с.
12. Савчук Т. Г. Стратегії виживання православних священників у 1930-х рр. / Т. Г. Савчук. – Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2014. – Вип. 38. – С. 161–164.
13. Савчук Т. Г. Православне духовенство в умовах голодомору 1932 – 1933 рр. / Т. Г. Савчук. – Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – Вип. XXXV. – С. 134–137.
14. Савчук Т. Г. Православне духовенство в 1920 – 1930 –х рр.: між настановами Біблії та викликами століття / Т. Г. Савчук. – Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – Вип. XXXI. – С. 240 –246.
15. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя: Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – 786 с.
16. Мученики за віру. Біографічні дані служителів культу Вінницької єпархії, репресованих у роки сталінізму. – Вінниця: Державне обласне видавництво, 1993. – Вип. 1. – 64 с.
17. Бобко Т. Г. Православне духовенство в суспільному житті України 20-30-х рр. ХХ ст.: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Бобко Тетяна Григорівна. – Запоріжжя, 2005. – 232 с.
18. Зякун А. Культурні цінності в державній політиці 20-30-х рр. ХХ ст.: від збереження до руйнації / А. Зякун. – Світогляд - філософія - релігія. Вип. 2: збірник наукових праць / ДВНЗ УАБС НБУ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН. – Суми: ДВНВ "УАБС НБУ", 2012. – 340 с.

19. Киридон А. М. Стражденний шлях істини: православна церква в Радянській державі / А. М. Киридон. – Слов'янський вісник: Збірник наукових праць, 2011. – Випуск № 12. – С. 74–80.
20. Зінченко А. Благовістя національного духу / А. Зінченко. – Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст. – Київ, 1993. – 256 с.
21. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО) – Ф.Р – 925. – Оп.1. – Спр. 161. – 141 арк.
22. ДАВіО – Ф. Р 5035. – Оп.1. – Спр. 4. – 61 арк.
23. ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 1085. – 19 арк.
24. Лисий А. К. Нариси історії Подільської (Вінницько – Брацлавської) Єпархії 1795 – 1995 рр. / А. К. Лисий. – Вінниця, 1995. – 120 с.
25. «Небо на землі» з історії Вінницького Спасо – Преображенського кафедрального собору // Видання Вінницької єпархії, 2008. – 110 с.
26. Таранець С. В. Зруйнування більшовиками старообрядських монастирів в Куренівці / С. В. Таранець. – Чечельницький вісник. Газета Чечельницької районної ради та райдержадміністрації, №43 (8198) від 20 серпня 2005 р.
27. Одинцов М. И. Государство и церковь (История взаимоотношений. 1917 – 1938 гг.) / М. И. Одинцов. – М., 1991. – 64 с.
28. Зінченко А. Л. Новітня історія релігійних спільнот в Україні: навчальний посібник для студентів спеціальностей «Історія» / А. Л. Зінченко. – Київ, 2011. – 208 с.
29. Григорчук П. С., Кузьмінець Н. П. Влада і православна церква на Поділлі в першій половині 20х рр. ХХ ст.: збірник / П. С. Григорчук // Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне: До 1020 ліття хрещення Русі та 250 річчя Вінницького кафедрального Спасо Преображенського собору: Матеріали Всеукраїнської науковотеоретичної конференції 18 вересня 2008 р. – Вінниця, 2008. – С. 100–103.
30. Штриккер Г. Русская Православная Церковь в Советском государстве: очерк истории отношений между Церковью и государством / Г. Штриккер. – Русская Православная Церковь в советское время (1917 – 1991): Матер. и

- док. по истории отношений между государством и Церковью / Сост. Г. Штриккер. – Кн. 1. – М., 1995. – 364 с.
31. Єленський В. З історії атеїзму на Україні / В. Єленський. – Український історичний журнал. – 1988. – № 3. – С. 12–129.
 32. Ніколіна І. І. Антирелігійна політика радянської влади в загальноосвітній школі УСРР у 20 –х – на початку 30 –х рр. ХХ ст. / І. І. Ніколіна // Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне. – Вінниця, 2008. – С. 115–118.
 33. ДАВіО – Ф. П. – 29. – Оп. 1. – Спр. 385. – 209 арк.
 34. Хіхлач Б. Антирелігійна боротьба на Поділлі в кінці 20-х – 30-і роки ХХ ст. / Б. Хіхлач. – Політичні репресії на Поділлі в ХХ ст.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця, 2002. – С. 149 –152.
 35. Савчук Т. Г. Дозвілля православного духовенства в 20-х роках ХХ ст. / Т. Г. Савчук. – Історичний архів. – 2010. – Вип. 5. – С. 56–59.
 36. ДАВіО – Ф. П. – 136. – Оп. 6. – Спр. 454. – 28 арк.
 37. Зінько Ю. А. Релігійна ситуація на Вінниччині у 20–х – 30 –х роках ХХ ст. / Ю. А. Зінько, О. В. Зінько // Поділля у контексті української історії: Матеріали Всеукраїнської конференції 29 – 30 листопада 2001 р. Вінниця, 2001. – С. 229–232.
 38. ДАВіО – Ф. П. – 42. – Оп. 1. – Спр. 157. – 18 арк.

Spysok vykorystanykh dzherel ta literatury:

1. Voronyn O. Korotka istoriya Ukrayins'koyi pravoslavnoyi tserkvy / O. Voronyn. – Saunt Baunt Bruk, 1989. – 98 s.
2. Kostychkina Z. F. Rol' bezpartiynykh konferentsiy u politychnomu vykhovanni trudyashchykh natsional'nykh menshostey ukrayiny v 1921 – 1945 rr. / Z. F. Kostychkina. – Ukr. ist. Zhurn. – 1967. - № 6. – S. 31–37.
3. Kyrydon A. M. Chas vyprobuvan': Derzhava, tserkva i suspil'stvo v radyans'kiy Ukrayini 1917-1930-kh rokiv / A. M. Kyrydon. – Т., 2005. – 216 s.

4. Pashchenko V. O. Borot'ba z «opiumom dlya narodu» chy zlochyn proty pam'yati? / V. O. Pashchenko // Pravoslav'ya i kul'tura: istoriya i suchasnist'. – Poltava, 1994. – S. 10–12
5. Tryhub O. P. Roz·hrom ukrayins'koyi tserkovnoyi opozytsiyi v Rosiys'kiy pravoslavniy tserkvi (1922-1939 rr.) Monohrafiya / Oleksandr Petrovych Tryhub. – Mykolayiv: TOV «Firma Ilion», 2009. – 312 s.
6. Halamay O. Pravoslav'ya na Podilli u 20-kh rr. XX st. // Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsyubyns'koho. – Seriya: Istoriya. – Vyp. IV. – Vinnytsya, 2002. – S. 94–98.
7. Halamay O. «Realizatsiya polityky vidokremlennya tserkvy vid derzhavy u 20-kh rr.. XX st.. na Podilli» / O. Halamay. – Naukovi zapysky VDPU. – vyp. 3.– 2001. – S. 81–84.
8. Zhylyuk S.I. Obnovlens'ka tserkva v Ukrayini (1922-1928): monohrafiya / S. I. Zhylyuk. – Rivne: RDHU, 2004. – 384 s.
9. Zinchenko A. Chy bula vidokremlena tserkva vid derzhavy u 20-ti roky? / A. Zinchenko. – Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal. – 1992 . – № 1. – S. 104–114.
10. Nestulya O. O. Dolya tserkovnoyi starovyny v Ukrayini. 1917-1941 rr. / Oleksiy Oleksiyovych Nestulya. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 1995. – Ch. 1: 1917 r. – seredyna 20-kh rr. – 280 s.
11. Sylant'yev V. Y. Bol'shevyky y pravoslavnaya tserkov' na Ukrayne v 20-e hh. / Vladymyr Yvanovych Sylant'yev. – Khar'kov: Khar'k. hos. polytekh. un-t, 1998. – 232 s.
12. Savchuk T. H. Stratehiyi vyzhyvannya pravoslavnykh svyashchenykyv u 1930-kh rr. / T. H. Savchuk // Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. – 2014. – Vyp. 38. – S. 161–164.
13. Savchuk T.H. Pravoslavne dukhovenstvo v umovakh holodomoru 1932-1933 rr. / Tetyana Hryhorivna Savchuk // Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. – Zaporizhzhya: ZNU, 2013. – Vyp. XXXV. – S. 134–137.

14. Savchuk T.H. Pravoslavne dukhovenstvo v 1920-1930-kh rr.: mizh nastanovamy Bibliyi ta vyklykamy stolittya / Tetyana Hryhorivna Savchuk // Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. – Zaporizhzhya : ZNU, 2011. - Vyp. XXXI. – S. 243–246.
15. Ukrayins'ke radyans'ke suspil'stvo 30-kh rr. XX st.: narysy povsyakdennoho zhyttya: Kolektyvna monohrafiya / Vidp. red. S. V. Kul'chyts'kyy – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2012. – 786 s.
16. Muchenyky za viru. Biohrafichni dani sluzhyteliv kul'tu Vinnyts'koyi yeparkhiyi, represovanykh u roky stalinizmu. – Vinnytsya: Derzhavne oblasne vydavnytstvo, 1993. - Vyp. 1. – 64 s.
17. Bobko T. H. Pravoslavne dukhovenstvo v suspil'nomu zhytti Ukrayiny 20-30-kh rr. XX st.: dys. ... kandydata ist. nauk: 07.00.01 / Bobko Tetyana Hryhorivna. – Zaporizhzhya, 2005. – 232 s.
18. Zyakun A. Kul'turni tsinnosti v derzhavniy politytsi 20-30-kh rr. KhKh st.: vid zberezhennya do ruynatsiyi / A. Zyakun // Svitohlyad - filosofiya - relihiya. Vyp. 2: zbirnyk naukovykh prats' / DVNZ UABS NBU; Instytut filosofiyi im. H. S. Skovorody NAN. – Sumy: DVNV "UABS NBU", 2012. – 340 s.
19. Kyrydon A. M. Strazhdennyi shlyakh istyny: pravoslavna tserkva v Radyans'kiy derzhavi / Kyrydon A. M. – Slov'yans'kyy visnyk: Zbirnyk naukovykh prats', 2011. – Vypusk № 12. – S. 74–80.
20. Zinchenko A. Blahovistya natsional'noho dukhu / Zinchenko A. – Ukrayins'ka tserkva na Podilli v pershiy tretyni XX ct. – Kyiv, 1993. – 256 s
21. Derzhavnyy arkhiv Vinnyts'koyi oblasti (dali – DAViO) – F.R-925. – Op.1.– Spr.161. – 141 ark.
22. DAViO – F. R 5035. – Op.1. – Spr.4. – 61 ark..
23. TsDAVO Ukrayiny. – F. 5. – Op. 1. – Spr. 1085. – Ark. 19
24. Lysyy A. K. Narysy istoriyi Podil's'koyi (Vinnyts'ko – Bratsslavs'koyi) Yeparkhiyi 1795 – 1995 rr. – Vinnytsya, 1995. – 120 s.
25. «Nebo na zemli» z istoriyi Vinnyts'koho Spaso – Preobrazhens'koho kafedral'noho soboru// Vydannya Vinnyts'koyi yeparkhiyi. 2008. – 110 s.

26. Taranets' S. V. Zruynuvannya bil'shovykamy staroobryads'kykh monastyriv v Kurenivtsi / S. V. Taranets'. – Chechel'nyts'kyy visnyk. Hazeta Chechel'nyts'koyi rayonnoyi rady ta rayderzhadministratsiyi. № 43 (8198) vid 20 serpnia 2005 r.
27. Odyntsov M. Y. Hosudarstvo y tserkov' (Ystoryya vzaymootnoshenny. 1917 – 1938 hh.) / M. Y. Odyntsov. – M., 1991. – 64 s.
28. Zinchenko A. L. Novitnya istoriya relihiynykh spil'not v Ukrayini: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv spetsial'nostey «Istoriya» / A. L. Zinchenko. – Kyyiv, 2011. – 208 s.
29. Hryhorchuk P. S. Vlada i pravoslavna tserkva na Podilli v pershiy polovyni 20-kh rr. KhKh st.: sbornyk / P. S. Hryhorchuk, N. P. Kuz'minets' // Relihiyne zhyttya Podillya: mynule i suchasne: Do 1020 -littya khreshchennya Rusi ta 250 -richchya Vinnyts'koho kafedral'noho Spaso-Preobrazhens'koho soboru: Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-teoretychnoyi konferentsiyi 18 veresnya 2008 r. – Vinnytsya, 2008. – S. 100 – 103.
30. Shtrykker H. Russkaya Pravoslavnaya Tserkov' v Sovet'skom hosudarstve: ocherk ystoryy otnoshenny mezhdru Tserkov'yu y hosudarstvom / H. Shtrykker // Russkaya Pravoslavnaya Tserkov' v sovet'skoe vremya (1917—1991): Mater. y dok po ystoryy otnoshenny mezhdru hosudarstvom y Tserkov'yu / Sost. H. Shtrykker. – Kn. 1. – M., 1995. – 364 s.
31. Yelens'kyy V. Z. Istoriyi ateyizmu na Ukrayini / V. Z. Yelens'kyy. – Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal. – 1988 . – № 3. – S. 121–129
32. Nikolina I. I. Antyrelihiyna polityka radyans'koyi vlady v zahal'noosvitniy shkoli USSR u 20-kh – na pochatku 30-kh rr. KhKh st. // Relihiyne zhyttya Podillya: mynule i suchasne. – Vinnytsya, 2008. – S. 115 – 118.
33. DAViO – F.P – 29. – Op. 1. – Spr. 385. – 18 ark. 209.
34. Khikhlach B. Antyrelihiyna borot'ba na Podilli v kintsi 20-kh – 30-i roky XX st. / B. Khikhlach // Politychni represiyi na Podilli v XX st.: Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. – Vinnytsya, 2002. – S. 149–152.
35. Savchuk T. H. Dozvillya pravoslavnoho dukhovenstva v 20-kh rokakh KhKh st. / T. H. Savchuk. – Istorychnyy arkhiv. – 2010. - Vyp. 5. – S. 56–59.

36. DAViO - F.P – 136. Op. 6. – Spr. 454. – 28 ark.
37. Zin'ko, Y. A. Relihiyna sytuatsiya na Vinnychchyni u 20–kh – 30-kh rokakh KhKh st. / Y. A. Zin'ko, O. V Zin'ko // Podillya u konteksti ukrayins'koyi istoriyi: Materialy Vseukrayins'koyi konferentsiyi 29 - 30 lystopada 2001 r. – Vinnytsya, 2001. – S. 22 –232.
38. DAViO – F.P – 42. –Op. 1. – Spr. 157. – 18 ark.

Добижа В.В.

(г. Винница)

Колесник О.В.

(г. Винница)

АНТИЦЕРКОВНЫЕ КАМПАНИИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ПОДОЛЬЕ

В данной статье на основе архивных источников и научной литературы будут анализироваться актуальные вопросы церковной жизни в Украине и в частности на Подолье. Исследоваться проблемы повседневной жизни подольских священников. Рассматриваются особенности сохранения и нарушение верности служения Богу в условиях коммунистической модернизации общественной жизни. Раскрыты основные этапы государственно-церковных отношений периода 20 - 30-х гг.. прошлого века. Отмечено, что религиозно-общественные процессы происходили в рамках идеи отделения церкви от государства. Доказано, что в основу коммунистической модернизации отношений с церковью было положено отстранения ее от всех сфер общественной жизни какими - либо методами.

Ключевые слова: Государство, политический террор, репрессии, антирелигиозная политика, церковь, разрушения, власти, духовенство.

Dobyzha Vasyl Valeriyovych

(Vinnitsa)

Kolesnik Olexander Volodymyrovych

(Vinnitsa)

ANTI – CLERICAL CAMPAIGN OF THE SOVIET POWER IN PODILLIYA REGION

We analyzed the policy of the Soviet leadership towards the cultural and religious values in Podillya region. We identified the means of struggle between the Soviet regime and the Orthodox Church. We expanded the policy of the totalitarian administration, the neglect of the historical, cultural and national traditions. We studied the periods of the Soviet anti-religious campaign. We characterized the methods of the destruction of the monuments of the religious significance. We analyzed the forms of the mass repression against the clergy and the religious people.

As far as Ukraine gained its independence the issues of church history in 1920s, and therefore the church - state relations, took a great part among the priority areas of Ukrainian scientists' research.

The purposeful and systematic implementation of the anti-religious policy of the Soviet power in Ukraine began after the Civil War. In 20 - 30's of the XX century the political terror in the USSR destroyed thousands of priests and churches, which formed the basis of human spirituality. The Podilsky region was not an exception and hundreds of churches were devastated, destroyed, or in the best case were turned into warehouses, stables, gyms or other household buildings.

It should be mentioned that in the struggle with the Orthodox Church, the Soviet authorities used a variety of means. It was not only the anti-Church propaganda, like "UAOC - a political fortress of Petliura support", but also the prohibitive taxes and so on. The authorities practiced the direct interference in church affairs, harassment of religious communities, direct robbery of church relics and more. The particular hostility to the church was due to the fact that the government observed it as the distribution centers of "religious intoxication". The government was frightened by an unbroken spirit of the national church that could awaken the national consciousness of the Ukrainian people. Destroying the Ukrainian church the authorities were destroying a national and cultural identity of the people of Ukraine, clearing and releasing the basis for the new "socialist" way of thinking. At Lenin's direction the church had to be

eliminated as the main political opponent without any material resources, that's why there began the company aimed at the withdrawal of a church property.

At the beginning of the second anti-religious period the authorities started to speak more openly against the church and maintained the deformation and destruction of a church property. However, the "final assault" of the church was started in 1929 and it reached its high point in late 1929 - the first months of 1930.

Keywords: State, political terror, repression, anti-religious policy, church destruction, government, clergy.